



૨૦૨૪ થી ૨૦૪૮ સુધીના કતાર સાથેના ૭૮ અબજ ડોલરના કરાર આપાને સુરક્ષિત તો કરે છે, પણ જો માર્ગ જ સુરક્ષિત ન હોય તો કાગળ પરના કરાર કંઈ કામના નથી

કિંમતો ચૂકવવી મુશ્કેલ બનશે. સ્ટોરેજની મર્યાદા: ભારત પાસે તેલ સંગ્રહવા માટે 'સ્ટ્રેટેજિક રિઝર્વ' છે, પણ ગેસ સંગ્રહવા માટેની ક્ષમતા અત્યંત મર્યાદિત છે. ગેસ સપ્લાય અટક્યાના ગણતરીના દિવસોમાં જ તેની અસર દેખાવા લાગશે. ઉદ્યોગોનું ચક્ર: કાચ, સ્ટીલ અને સિરામિક ઉદ્યોગો (ખાસ કરીને મોરબીના ઉદ્યોગો) મોટાપાયે ગેસનો ઉપયોગ કરે છે. ગેસના ભાવ વધતા આ ઉદ્યોગોમાં ઉત્પાદન ખર્ચ વધશે અને વૈશ્વિક બજારમાં ભારતની સ્પર્ધાત્મકતા ઘટશે. આ સંકટ ભારતને એક નવી દિશામાં વિચારવા મજબૂર કરી રહ્યું છે: શું ભારત આ તકનો ઉપયોગ ગ્રીન હાઇડ્રોજન મિશનને ગતિ આપવા માટે કરી શકે? જો કુદરતી ગેસ અનિશ્ચિત બને, તો હાઇડ્રોજન લાંબાગાળાનો ઉકેલ બની શકે છે. અમેરિકા અને ઓસ્ટ્રેલિયા મોટા એલએનજી ઉત્પાદકો છે. ભારતે કતાર પરની નિર્ભરતા ઘટાડીને આ દેશો સાથેના સંબંધો મજબૂત કરવા પડશે.

સાઉથ પાર્સ અને રાસ લફાન પરનું જોખમ એ માત્ર એક ભૌગોલિક લડાઈ નથી, પણ તે ભારતની ઊર્જા સુરક્ષા માટેની કસોટી છે. જો સરકાર અત્યારે સજાગ થઈને વૈકલ્પિક સપ્લાય અને ગેસ સ્ટોરેજ પર કામ નહીં કરે, તો આગામી મહિનાઓ ભારતીય અર્થતંત્ર માટે અત્યંત કપરું સાબિત થઈ શકે છે. આપણા માટે અત્યારે 'ઊર્જા આત્મનિર્ભરતા' એ માત્ર એક શબ્દ નહીં પણ જરૂરિયાત છે. ગેસના વધતા ભાવ એ આપણને યાદ અપાવે છે કે આપણે જેટલી ઝડપથી અસ્થિભૂત ઈથેનથી દૂર જઈશું, તેટલા જ આપણે આવા વૈશ્વિક આંચકાઓથી સુરક્ષિત રહીશું.

ભારત પાસે તેલનો સંગ્રહ કરવા માટે ભૂગર્ભ ટાંકીઓ છે, જે લગભગ ૩૮ દિવસ સુધી દેશને ચલાવી શકે છે. પરંતુ, કુદરતી ગેસ માટે આપણી પાસે આવી કોઈ મોટી સંગ્રહ ક્ષમતા નથી. ગેસ સીધો જહાજો દ્વારા આવે છે અને ગ્રીડમાં પહોંચે છે. જો રાસ લફાન કે હોર્મુઝના માર્ગે જહાજો અટકી જાય, તો ભારત પાસે માત્ર ૩ થી ૪ દિવસનો જ સ્ટોક હોય છે. આ 'જસ્ટ-ઇન-ટાઇમ' મોડલ અત્યારે આપણી સૌથી મોટી નબળાઈ બની ગયું છે.

ભારત સરકારે ૨૦૩૦ સુધીમાં દેશના ઊર્જા વપરાશમાં ગેસનો હિસ્સો ૬% થી વધારીને ૧૫% કરવાનું લક્ષ્ય રાખ્યું છે. આ માટે હજારો કરોડ રૂપિયાના ખર્ચે દેશભરમાં ગેસ પાઈપલાઈનનું નેટવર્ક બિંદવવામાં આવ્યું છે. જો મધ્ય પૂર્વના યુદ્ધને કારણે ગેસના ભાવ સતત ઊંચા રહેશે, તો ઉદ્યોગો ગેસને બદલે ફરીથી કોલસા કે પ્રદૂષણ ફેલાવતા બળતણ તરફ વળશે, જે ભારતની 'ક્લીન એનર્જી'ની છબીને નુકસાન પહોંચાડશે.

ટૂંકમાં કહીએ તો, સાઉથ પાર્સ અને રાસ લફાન એ માત્ર વિદેશી ભૌગોલિક સ્થળો નથી, પણ તે ભારતના વિકાસના એન્જિનનું 'ફ્યુઅલ ટેન્ક' છે. ૨૦૨૪ થી ૨૦૪૮ સુધીના કતાર સાથેના ૭૮ અબજ ડોલરના કરાર આપણને સુરક્ષિત તો કરે છે, પણ જો માર્ગ જ સુરક્ષિત ન હોય તો કાગળ પરના કરાર કંઈ કામના નથી.

૨૦૨૬નું આ વર્ષ ભારતને ચેતવી રહ્યું છે કે આપણે આપણી ઊર્જા જરૂરિયાતો માટે કોઈ એક દેશ કે પ્રદેશ પર નિર્ભર રહી શકીએ નહીં. ગેસ સ્ટોરેજ ક્ષમતા વધારવી અને સ્થાનિક સ્તરે બાયો-ગેસ તથા હાઇડ્રોજન પર ભાર મૂકવો એ હવે 'વિકલ્પ' નથી પણ 'અસ્તિત્વ'ની લડાઈ છે. રાસ લફાન પરનો એક પણ હુમલો ભારતના સામાન્ય નાગરિકના રસોડામાં મોંઘવારીનો વિસ્ફોટ કરી શકે છે. ભારત જે રીતે અત્યારે યુદ્ધ અને આર્થિક સ્થિરતા વચ્ચે સંતુલન જાળવી રહ્યું છે, તેમાં ગેસ સંકટ સૌથી મોટો પડકાર બનીને ઉભરી શકે છે. રાસ લફાન પરનો એક પણ હુમલો ભારતના સામાન્ય નાગરિકના રસોડામાં મોંઘવારીનો વિસ્ફોટ કરી શકે છે.

રાસ લફાન પર હુમલો ભારતના રસોડામાં મોંઘવારીનો વિસ્ફોટ કરી શકે

ઊર્જા યુદ્ધનો નવો મોરચો

વૈશ્વિક ગેસના ગટ 'સાઉથ પાર્સ' પર જોખમ ભારત માટે આર્થિક ભૂકંપ સમાન!

આ પછે તેલના ભાવ વધવાની વાત કરીએ છીએ, ત્યારે આપણું ધ્યાન માત્ર પેટ્રોલ અને ડીઝલ પર હોય છે. પરંતુ અત્યારે મધ્ય પૂર્વમાં જે થઈ રહ્યું છે, તે તેનાથી પણ વધુ ગંભીર છે. ઈરાન અને કતાર વચ્ચે વહેંચાયેલું 'સાઉથ પાર્સ' ગેસ ફિલ્ડ અને કતારનું 'રાસ લફાન' ટર્મિનલ અત્યારે યુદ્ધના નિશાનના પર છે. જો તેલ એ અર્થતંત્રનું લોહી છે, તો કુદરતી ગેસ (એલએનજી) એ તેનો શ્વાસ છે. આ ક્ષેત્રો પરનો કોઈપણ હુમલો ભારતની વીજળી, ખાતર અને રસોડાના બજેટને વેરવિખેર કરી શકે છે. સાઉથ પાર્સ/નોર્થ ડોમ એ વિશ્વનો સૌથી મોટો કુદરતી ગેસનો ભંડાર છે. તે પરિશ્ચિન ગલ્ફમાં આવેલું છે અને તેનો અડધો હિસ્સો ઈરાન પાસે છે (સાઉથ પાર્સ) અને અડધો હિસ્સો કતાર પાસે છે (નોર્થ ફિલ્ડ). કતાર આ ગેસને પ્રવાહી સ્વરૂપમાં (એલએનજી) ફેરવીને 'રાસ લફાન' બંદરેથી આખી દુનિયામાં મોકલે છે. કતાર વિશ્વનો સૌથી મોટો એલએનજી નિકાસકાર છે. અત્યાર સુધી યુદ્ધમાં માત્ર તેલના ટેન્કરો પર હુમલા થતાં હતા, પણ હવે ગેસના મુખ્ય સ્ત્રોત અને પ્રોસેસિંગ પ્લાન્ટ્સ જોખમમાં છે. જો રાસ લફાન પર હુમલો થાય, તો વિશ્વના ગેસ માર્કેટમાં એવો ખાડો પડશે જે પુરી શકાશે નહીં. ભારત તેની કુદરતી ગેસની જરૂરિયાતનો લગભગ ૫૦% હિસ્સો આયાત કરે છે. અને આ આયાતનો સિંહકાળો (લગભગ ૪૫%) માત્ર કતારમાંથી આવે છે.

ભારતે તાજેતરમાં જ કતાર સાથે ૨૦૪૮ સુધીનો મોટો ગેસ કરાર કર્યો છે. જો કતારના સપ્લાયમાં વિક્ષેપ પડે, તો ભારત પાસે બીજો કોઈ મોટો વિકલ્પ તૈયાર નથી. આંતરરાષ્ટ્રીય બજારમાં ગેસના ભાવ અત્યારે જ વધવા લાગ્યા છે. જો સપ્લાય અટકશે, તો આ ભાવ ૧૦૦% થી ૨૦૦% સુધી વધી શકે છે. ભારતમાં ખેતી માટે વપરાતું યુરિયા બનાવવા માટે કુદરતી ગેસ મુખ્ય કાચો માલ છે. જો ગેસ મોંઘો થશે, તો ખાતર બનાવવાનો ખર્ચ વધશે. સરકાર પર સબસિડીનો બોજ વધશે અથવા ખેડૂતોએ મોંઘા ખાતર ખરીદવા પડશે. આ સીધી રીતે ભારતની ખાદ્ય સુરક્ષા પર હુમલો છે.

ભારતમાં અનેક પાવર પ્લાન્ટ્સ ગેસ પર ચાલે છે. જો ગેસનો પુરવઠો ખોરવાય, તો ઉનાળાની શરૂઆતમાં જ દેશમાં 'બ્લેકઆઉટ' (વીજ કાપ)ની સ્થિતિ સર્જાઈ શકે છે. શહેરોમાં પાઈપલાઈન દ્વારા આવતો રસોઈ ગેસ (પીએનજી) અને ગાડીઓમાં વપરાતું સીએનજી સીધું મોંઘું થશે. મધ્યમ વર્ગના ખિસ્સા પર આની સીધી અસર પડશે.

આ પરિસ્થિતિને જોતા કેટલાક મહત્વના મુદ્દાઓ જે સમજવા જેવા છે: યુરોપ સાથે સ્પર્ધા: રશિયા-યુક્રેન યુદ્ધ પછી યુરોપ પણ રશિયન ગેસને બદલે કતાર પર નિર્ભર થયું છે. જો કતારનો સપ્લાય ઘટે, તો ભારત અને યુરોપ વચ્ચે ગેસ ખરીદવા માટે 'બોલી' લાગશે, જેમાં ભારત માટે

વિકલ્પ
★ દીપક આશર